

2. Майлис, Н.П. Дактилоскопия и дактилоскопическая экспертиза : учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Судебная экспертиза» / Н.П. Майлис, К.В. Ярмак, В.В. Бушуев. — Москва : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2017. 264 с.

Шаповалов Дмитро Олександрович,
кандидат медичних наук,
Заслужений лікар України,
доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРИМУСОВОГО ОСВІДУВАННЯ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Особливе місце серед усіх процесуальних дій, що спрямовані на збирання інформації зі слідів-відображень, займає освідування. Освідування є досить поширеною слідчою (розшуковою) дією, яка дозволяє слідчому безпосередньо сприймати об'єкти з метою виявлення слідів кримінального правопорушення та з'ясування обставин події, що мають значення для кримінального провадження, скласти уявлення про механізм злочину і особу злочинця, висунути слідчі версії та правильно визначити напрямки розслідування. Від своєчасності проведення освідування у багатьох випадках залежить успіх в розслідуванні кримінальних правопорушень.

Освідування є особливим різновидом слідчого огляду. У ході його проведення можуть бути виявлені різноманітні сліди злочину, які можуть мати вирішальне значення у справі. При необхідності виявити або засвідчити наявність у підозрюваного, потерпілого чи свідка слідів злочину або особливих прикмет слідчий (прокурор) здійснює освідування, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. На відміну від інших видів слідчого огляду, освідування порушує право на недоторканість та особисту свободу громадян, пов'язане з можливістю розголошення інтимних обставин їх життя. Зважаючи на це, законодавець виділив освідування у самостійну слідчу дію і визначив спеціальні правила його проведення.

Загалом, до об'єктів освідування можна віднести: а) підозрюваного, на тілі якого можуть бути особливі прикмети (наприклад, татуювання, родимки, родимі плями, рубці, шрами), сліди боротьби, залишені потерпілим, поранення та інші ознаки; б) потерпілого, на тілі якого можуть

бути різноманітні поранення, тілесні ушкодження і сліди злочину – крові, сперми та інших виділень людини; в) свідка, на тілі якого можуть бути сліди, які мають відношення до злочинної події.

Нині однією з найбільш гострих проблем, пов'язаних з освідуванням, є проблема допустимості застосування примусу, і в першу чергу – у формі фізичного впливу, його меж і підстав до учасників процесу, які відмовляються від його проведення. Незважаючи на актуальність цієї проблеми, рівень її розробленості не можна визнати достатнім.

На сьогодні не вирішеним є питання щодо можливості застосування заходів фізичного впливу для забезпечення освідування у вказаних учасників процесу, особливо потерпілих і свідків. Зважаючи на це, питання щодо допустимості фізичного або психічного впливу з метою подолання опору свідка і потерпілого для реалізації будь-якого законного припису, вираженого в постанові про проведення СРД, потребує теоретичного і законодавчого вирішення. Так, В.Маринів вказує на можливість примусового освідування підозрюваних, якщо на їх тілі можна виявити сліди злочину або особливі прикмети. Автор зазначає, що зібраними у справі доказами обвинувачений чи підозрюваний у певній мірі викривається у скоєнні злочину і виявляє зрозумілу зацікавленість у приховуванні слідів злочину, які знаходяться на тілі. Окрім того, позбавити слідчого можливості виявляти ці сліди, захищаючи почуття сором'язливості обвинуваченого, означає зробити неможливим встановлення істини у багатьох кримінальних справах [1, с. 72].

М.М. Михеєнко, В.Т. Нор і В.П. Шибіко зазначають, що освідування підозрюваних може проводитись як у добровільному, так і в примусовому порядку. Освідування потерпілого й свідка проводиться за їх згодою. Однак далі автори заперечують собі, вказуючи, що як виняток, потерпілого можна освідувати примусово, але лише тоді, коли підозрюваний заявляє про це клопотання, захищаючись від обвинувачень у вчиненні насильницького злочину, висунутих потерпілим. Свідок може бути підданий освідуванню і для того, щоб пересвідчитись у тому, що він є очевидцем злочину [2, с. 254].

У процесуальній літературі містяться пропозиції щодо посилення гарантій обґрунтованості примусового освідування потерпілих та свідків. З цією метою дослідники пропонують передбачити в законі можливість примусового освідування з санкції прокурора [3, с. 63-64].

М.С. Строгович зазначає, що потерпілі і свідки не можуть бути піддані освідуванню проти їх волі, підкреслюючи, що встановлення істини у справі не повинно порушувати законні права і інтереси громадян [4, с. 126].

І.А. Антонов додає, що освідування, яке поєднане з примусовим оголенням частин тіла потерпілого і свідка (особливо за справами про статеві злочини), є неприпустимим у будь-яких випадках [5, с. 167].

Окрім того, в науковій літературі існує думка про те, що за непокору свідка (потерпілого) постанові слідчого про освідування необхідно встановити адміністративну відповідальність. При такому вирішенні питання примус не доводився б до ступеня фізичного насильства над особою. Щоправда, адміністративне стягнення також є насильством, оскільки воно приводиться до виконання примусово. Однак воно не пов'язане з діями, які здаються потерпілому або свідку образливими і для уникнення яких він згоден бути підданим покаранню. Таку думку підтримують і інші вчені, зазначаючи, що такий захід – це вид психічного впливу на особу, яка освідується, свого роду психічний примус. Окрім того, як бути слідчому, коли після накладення адміністративного стягнення свідок, потерпілий знову відмовиться від проведення цієї слідчої дії? Загроза адміністративного стягнення викликає страх, принижує людину, змушує діяти проти своєї волі, розглядається як насильство. У відповідь вона може викликати або пасивну поведінку людини, воля якої пригнічена, або активний опір [1, с. 74].

Примусове освідування за рішенням органу розслідування може бути застосовано до будь-яких учасників процесу. Постанова слідчого про освідування, винесена відповідно до вимог кримінально-процесуального закону, є обов'язковою для виконання усіма особами, в тому числі свідками і потерпілими. До того ж завдання слідчого – встановити істину, а свідки чи потерпілі не завжди заінтересовані у цьому, тому їх відмову добровільно пройти освідування можна розуміти як приховану протидію [6, с. 32].

Примусове освідування може бути застосовано за таких умов: якщо є достатні дані вважати, що на тілі певної особи є сліди кримінального правопорушення або інші ознаки; якщо їх вивчення та закріплення має незамінне доказове значення у кримінальному провадженні; якщо особа відмовилась бути освідуваною добровільно; дії з примусового освідування не повинні зашкодити здоров'ю особи, яка освідується; під час провадження освідування обов'язкова присутність лікаря; примусове освідування має проводитись за вмотивованою постановою слідчого і як правило з санкції прокурора, за винятком невідкладних випадків. Отже, освідування є досить важливою й поширеною слідчою дією, тактичне забезпечення якої, на сьогодні, потребує законодавчого врегулювання.

Список використаних джерел:

1. Маринів В. Правові засади освідування особи. *Вісник Прокуратури*. 2003. № 12. С. 71-76.
2. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – К., 1999. 536 с.
3. Пичкалева Г. Нравственный аспект принудительного освидетельствования потерпевших. *Социалистическая законность*. 1976. № 3. С. 63-66.

4. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. М., 1968. – Т. 2.

5. Антонов И.А. Нравственно-правовые критерии уголовно-процессуальной деятельности следователей. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. 236 с.

6. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: [Науково-практичний посібник]. – К.: Атіка, 2009. 64 с.

Шиян Анатолій Григорович,
старший викладач кафедри
кримінально-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ДЕЯКІ СЛІДЧІ ПОМИЛКИ ПРИ ОГЛЯДІ ЗБРОЇ ЯК ПІДСТАВИ ДЛЯ ВИЗНАННЯ ОТРИМАНИХ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ

Однією із слідчих (розшукових) дій, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК), є огляд, який проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до положень ст.ст. 237, 238 КПК об'єктами огляду можуть бути місцевість, приміщення, труп, речі та документи [1].

Досить часто до відкриття кримінального провадження (в разі проведення огляду місця події у невідкладних випадках) або безпосередньо під час досудового розслідування слідчим, дізнавачам приходиться оглядати предмети, які надалі за результатами судово-балістичної експертизи визнаються вогнепальною зброєю. На жаль, як засвідчує аналіз слідчої та судової практики, при оглядах таких речей слідчі і дізнавачі, а також задіяні спеціалісти допускають грубі порушення вимог кримінального процесуального закону, які для судів нерідко стають підставами для визнання отриманих результатів недопустимими доказами.

На деяких із них є необхідність звернути відповідну увагу.

1. Під час проведення оглядів предметів, які визнаються вогнепальною зброєю, порушуються положення ч. 2 ст. 104 КПК, яка зобов'язує зазначати в описовій частині протоколу отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи. Всупереч цим положенням, слідчі і спеціалісти-криміналісти під час огляду травматичної зброї, переробленої під вогнепальну, маючи всі можливості для встановлення факту наявності чи відсутності в каналі